

Bouwen aan hernieuwd vakmanschap

Onderzoek naar het vakmanschap van
professionals in de 24-uurs jeugdhulp
in tijden van af- en ombouw

Inhoud

Managementsamenvatting	3
1. Inleiding	4
1.1 Aanleiding	4
1.2 Doel en onderzoeksvraag	5
1.3 Onderzoekopzet	6
1.4 Betrouwbaarheid en representativiteit	6
1.5 Leeswijzer	6
2. Een verblijf als thuis	7
2.1 Wat goed gaat	7
2.2 Vraagstukken	8
3. Zonder vrijheidsbeperkende maatregelen	11
3.1 Wat goed gaat	11
3.2 Knelpunten	12
3.3 Vrijheid beperken of pedagogische interventie?	15
4. Samen met het informele netwerk	16
4.1 Wat goed gaat	16
4.2 Knelpunten	16
5. Conclusies en actielijnen voor vervolg	18
5.1 Conclusies	18
5.2 Actielijnen voor vervolg	20
Literatuurlijst en colofon	21

Managementsamenvatting

De 24-uurs jeugdhulp bevindt zich midden in een ingrijpende transformatie. Er wordt ingezet op het terugdringen van residentiële jeugdhulp, het afbouwen van gesloten plaatsingen en het beperken van vrijheidsbeperkende maatregelen tot het strikt noodzakelijke. Dit vraagt om een fundamentele verandering in het professioneel handelen van professionals in de 24-uurs jeugdhulp. Waar voorheen controle en afbakening centraal stonden, ligt nu de nadruk op contact maken, samenwerking met het informele netwerk van jongeren en een zo huiselijk mogelijke verblijfssituatie.

De Samenwerkende Beroepsverenigingen Jeugd (SBJ) en FACTOR-i (voorheen JIMwerkt) willen graag dat professionals in de residentiële jeugdhulp zich bekwaam en ondersteund voelen in hun werk. En dat zij constructief kunnen bijdragen aan, en handelen volgens de beoogde transformatie. We hoorden echter signalen van professionals dat zij stress ervaren door druk die ligt op de af- en ombouw van de 24-uurs jeugdhulp, en dat er weinig ruimte is voor innovatie. Om die reden hebben SBJ en FACTOR-i samen met drie jeugdhulporganisaties onderzocht wat professionals werkzaam in de 24-uurs jeugdhulp nodig hebben om hun werk goed te kunnen doen, en bij te kunnen dragen aan de transformatie. Uit drie

uitgebreide dialoogsessies met professionals uit verschillende 24-uurs organisaties blijkt dat er veel is veranderd in korte tijd. Instellingen zijn huiselijker ingericht, groepsleiders en behandelaren werken meer vanuit verbinding en jongeren ervaren meer vrijheid en menselijkheid. Vrijheidsbeperkende maatregelen worden actief teruggedrongen en professionals zetten zich in om sociale netwerken beter te betrekken.

Tegelijkertijd verandert de doelgroep. Jongeren hebben vaker complexe en meervoudige problematiek, vergelijkbaar met jongeren in justitiële instellingen. De grenzen tussen open en gesloten 24 uren zorg vervagen, maar de samenwerking met andere organisaties schiet tekort. De druk op de open 24-uurs voorzieningen neemt toe doordat er minder plekken zijn voor jongeren met complexe problematiek, en door maatschappelijke druk om jongeren niet te verplaatsen. Deze ontwikkelingen verhogen de druk op professionals en vragen nieuwe handelingsvaardigheden. Daarnaast ervaren professionals dilemma's rond afstand en nabijheid, het omgaan met jongeren en hun netwerk, de ambivalentie van het begrip 'thuis' en de onduidelijke grens tussen pedagogische interventie en vrijheidsbeperking. Hoewel ze zich zeer betrokken voelen, ontbreekt structurele ruimte voor reflectie, leren en uitwisseling,

waardoor oplossingen versnipperd blijven. En professionals hebben er bovendien last van dat hun omgeving onvoldoende is meegenomen in de veranderingen.

Conclusie

De professionals in de 24-uurs jeugdhulp leveren dagelijks topsport. Hun vakmanschap is cruciaal voor de veiligheid, ontwikkeling en toekomst van jongeren. Deze transformatie kan alleen slagen als hun stem centraal staat en structureel wordt ondersteund. Dit vraagt om hernieuwd vakmanschap, een visie op 'zo thuis mogelijk' voor jongeren in de 24-uurs jeugdhulp en brede voorlichting over de veranderingen aan anderen. Professionals willen en kunnen dit dragen, maar moeten beter gefaciliteerd worden.

Actielijnen voor vervolg

Op basis van de onderzoeksbevindingen pakken de SBJ en FACTOR-i samen de handschoen op om het vakmanschap te verbeteren. Dit doen we in nauwe samenwerking met Kwaliteit en Blijvend Leren (KBL). We continueren de dialoogsessies voor professionals en we zetten ons in voor gezamenlijk leren en kennisdeling in verbinding met andere partijen en initiatieven.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

De 24-uurs hulp voor jongeren verandert. Dit heeft meerdere aanleidingen. In de eerste plaats zijn in de Hervormingsagenda Jeugd 2023-2028 afspraken gemaakt over de 24-uurs jeugdhulp. Zo is een afspraak dat residentiële jeugdhulp zoveel mogelijk wordt voorkomen, en teruggedrongen. Daar waar residentiële jeugdhulp toch nodig is, worden kleinschalige woonvoorzieningen gerealiseerd waar jeugdigen zo thuis mogelijk kunnen opgroeien¹. Daarnaast is de ambitie dat de JeugdzorgPlus in 2030 zo dicht mogelijk bij nul gesloten plaatsingen is (Ministerie van VWS, 2022). In dit kader is het Uitvoeringsplan af- en ombouw gesloten jeugdhulp opgesteld. Deze af- en ombouw is een proces waar jeugdhulpaanbieders nu al enkele jaren mee bezig zijn. En een verandering is dat sinds 1 januari 2024 een wet² van kracht is waarin voor de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen in gesloten jeugdzorg strenge voorwaarden gelden en deze alleen toegepast mogen worden als dit écht noodzakelijk is ('nee, tenzij'). In de open 24-uurs jeugdzorg waren vrijheidsbeperkende maatregelen volgens de Jeugdwet al niet toegestaan.

In de Hervormingsagenda Jeugd staat dat jeugdigen en ouders moeten worden bijgestaan vanuit de (vertrouwde) relaties die er al zijn³. De beweging is ingezet om in de zorg voor jeugd

breed te kijken naar het informele netwerk. Ouders of opvoeders hebben een belangrijke rol, maar ook andere volwassenen rondom het kind/ jongere hebben of voelen een verantwoordelijkheid om jongere een veilige, zorgzame omgeving te bieden. Denk maar aan familieleden, de opa of je tante, vrienden van het gezin, en soms ook de burens voelen zich verantwoordelijk voor de veiligheid. Dit gevoel wordt versterkt wanneer er in de eigen omgeving van een kind/ jongere iets fout is gegaan en er zorg ontstaan is.

Consequentie van al deze veranderingen is dat professionals werkzaam in de 24-uurs jeugdhulp anders moeten handelen dan voorheen. Van hen wordt een andere manier van denken en doen gevraagd. Voor professionals die werken in de gesloten 24-uurs jeugdhulp het meest evident, vanwege het terugdringen van de vrijheidsbeperkende maatregelen. Maar ook professionals werkzaam in de open 24-uurs jeugdhulp zullen anders moeten handelen, willen zij bijdragen aan de beoogde transformatie. En tegelijkertijd zien professionals zich geconfronteerd met een veranderende doelgroep: de problematiek van jongeren op de groep is op sommige plekken meer complex geworden, of er zijn meer jongeren met zeer complexe problemen op één groep. Kortom, hun werk is aantoonbaar anders dan voorheen.

Als Samenwerkende Beroepsverenigingen Jeugd (SBJ) en FACTOR-i (voorheen: JIMwerkt) willen we graag dat professionals in de residentiële jeugdhulp zich bekwaam en ondersteund voelen in hun werk. En dat zij constructief kunnen bijdragen aan, en handelen volgens de beoogde transformatie. We hoorden echter signalen van professionals dat zij stress ervaren door druk die ligt op de af- en ombouw van de 24-uurs jeugdhulp, en dat er weinig ruimte is voor innovatie. En eind 2024 waarschuwde de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd dat nu alles op alles moet worden gezet om goede alternatieven op te bouwen voor de gesloten jeugdzorg (IGJ, 2024). Er is bovendien veel aandacht voor de af- en ombouw van 24-uurs jeugdhulp (in de politiek, in de media), maar het valt ons op dat het geluid van de professional zelf ten node gemist wordt in de discussies.

Om die reden hebben de SBJ en FACTOR-i de handen ineen geslagen en in samenwerking met drie 24-uurs jeugdhulp organisaties onderzocht wat professionals werkzaam in de 24-uurs jeugdhulp nodig hebben om hun werk goed te kunnen doen, en bij te kunnen dragen aan de transformatie. In voorliggend rapport zijn onze bevindingen te lezen.

1.2 Doel en onderzoeksvraag

Het doel van deze verkenning was om zicht te krijgen op wat professionals werkzaam in de 24-uurs jeugdhulp in de nieuwe/veranderende situatie nodig hebben om goede hulp te kunnen verlenen. Ook wilden we weten in hoeverre 'het goede gesprek voeren met elkaar' op de werk-vloer helpend is voor professionals. In het onderzoek stond de vraag centraal:

Wat hebben professionals werkzaam in de 24-uurs jeugdhulp naar eigen zeggen nodig om goede hulp te verlenen?

Wat is 24-uurs jeugdhulp?

Dit onderzoek richt zich op professionals die werken in de 24-uurs jeugdhulp, ook wel residentiële jeugdhulp genoemd. Deze vorm van hulpverlening omvat diverse vormen, waaronder leefgroepen, gezinshuizen en jeugdzorgplus. Jongeren die (tijdelijk) niet in de thuissituatie kunnen verblijven, hebben doorgaans te maken met een onveilige of onvoldoende ondersteunende opvoedsituatie en/of met complexe gedrags- of emotionele problematiek. Een plaatsing kan op vrijwillige basis plaatsvinden, in samenspraak met het gezin, maar vindt in de meeste gevallen plaats op grond van een kindbeschermingsmaatregel, uitgesproken door de kinderrechter op verzoek van een jeugd- en gezinsbeschermer. In residentiële voorzieningen worden veelal jongeren opgevangen met externaliserende en/of internaliserende gedragsproblemen en emotionele ontwikkelingsstoornissen.

Wanneer open vormen van jeugdhulp onvoldoende blijken en de veiligheid of ontwikkeling van de jongere ernstig in het geding is, kan de rechter een machtiging gesloten jeugdhulp (JeugdzorgPlus) verlenen. Dit betreft de meest intensieve en beveiligde vorm van residentiële jeugdhulp, waar zowel bescherming als gespecialiseerde behandelinterventies centraal staan.

-
- 1 Hervormingsagenda Jeugd 2023-2028, pg. 11 en paragraaf 2.4
Terugdringen residentiële jeugdhulp: zo thuis mogelijk
 - 2 Wet rechtspositie gesloten jeugdhulp
 - 3 Hervormingsagenda Jeugd 2023-2028, pg. 11

1.3 Onderzoeksofzet

We hebben drie dialoogsessies met professionals georganiseerd op locatie bij drie verschillende organisaties in de 24-uurs jeugdhulp. Per sessie waren steeds acht tot twaalf professionals aanwezig: overwegend groepsleiders, daarnaast ook behandelverantwoordelijke zoals orthopedagogen, en management of directieleden. Iedere dialoogsessie duurde ca. drie uur en bestond uit twee delen. In het eerste deel van het programma werden de professionals uitgenodigd om aan te geven: wat gaat goed, en waar maak je je zorgen om, of wat kan beter volgens jou? Dit deden we aan de hand van de drie uitgangspunten die samen een leidraad vormen in de transformatie:

- Verblijf is voor jongeren ‘zo thuis mogelijk’.
- Met zo min mogelijk vrijheidsbeperkende maatregelen.
- In samenwerking met het informele netwerk; jeugdigen en ouders moeten worden bijgestaan vanuit de (vertrouwde) relaties die er al zijn.

Vervolgens vond hierover uitwisseling plaats. Onderdeel van de dialoogsessie was een presentatie over (de meerwaarde van) het samenwerken met het informele netwerk van jeugdigen. Iedere dialoogsessie sloot af met een evaluatie van de bijeenkomst.

1.4 Betrouwbaarheid en representativiteit

We hebben gesproken met professionals werkzaam bij drie jeugdzorgorganisaties. De professionals die deelnamen aan de sessie waren door een aanspreekpunt binnen hun organisatie gevraagd om mee te doen. Ondanks dat het aantal (3) organisaties beperkt is, zijn we van mening dat de bevindingen in dit onderzoek een betrouwbaar en representatief beeld geven van de werksituatie van professionals in de 24-uurs jeugdhulp als geheel op dit moment. Dit lichten we toe.

In de eerste plaats is het zo dat we bij drie verschillende organisaties onderzoek met professionals hebben gesproken. Deze organisaties hebben ieder een eigen historie, en staan ieder op een ander punt in de ontwikkeling af- en ombouw van gesloten jeugdhulp en het terugdringen van de vrijheidsbeperkende maatregelen. Ondanks die verschillen waren er wel degelijk op punten overeenkomsten tussen de ervaring van professionals. Daarnaast waren de ervaringen van professionals op onderdelen ook juist complementair aan elkaar. Iedere sessie gaf een eigen beeld van de dagelijkse werkpraktijk van professionals bij die organisatie. Wat daarbij helpend was, was dat dat we vanuit verschillende functies en posities binnen iedere organisaties input hebben

gehad. Deelnemers werkten in verschillende functies en op verschillende groepen binnen hun organisaties, en kenden bovendien regelmatig ook andere organisaties van dichtbij, waardoor in iedere sessie een brede waaier aan kennis en ervaringen ter tafel kwam. Daarnaast zorgden we tijdens de dialoogsessies voor een veilige setting, zodat deelnemers eerlijk en open hun ervaring durfden te delen. Tot slot gaan we er vanuit dat het opgehaalde beeld betrouwbaar is omdat er veel herkenning is voor de bevindingen bij collega's van SBJ en FACTOR-i die goed zicht hebben op de 24-uurs jeugdhulp. Ook sluiten de uitkomsten aan bij andere onderzoeksresultaten naar de af- en ombouw van de gesloten jeugdzorg.

1.5 Leeswijzer

In de volgende hoofdstukken beschrijven we de ervaringen van professionals in de 24-uurs jeugdhulp. Dit doen we aan de hand van de drie uitgangspunten: zo thuis mogelijk (**hoofdstuk 2**), met zo min mogelijk vrijheidsbeperkende maatregelen (**hoofdstuk 3**) en in samenwerking met het informele netwerk (**hoofdstuk 4**). Daar waar de bevindingen verschillen voor de open settings en gesloten jeugdhulp, geven we dit steeds aan. Het rapport besluit met onze conclusies en actielijnen voor vervolg (**hoofdstuk 5**).

2. Een verblijf als thuis

In dit hoofdstuk gaan we in op het uitgangspunt dat jongeren ‘zo thuis mogelijk opgroeien’. Volgens professionals zijn er belangrijke stappen gezet de afgelopen periode om jongeren ook wanneer zij in jeugdhulp verblijven, een thuis te bieden. Professionals kunnen daarin echt het verschil maken voor een jongere. Ook zijn er enkele vraagstukken die aan deze ambitie kleven. We benoemen eerst wat goed gaat, en schetsen daarna enkele vraagstukken die naar voren zijn gekomen tijdens de gesprekken.

2.1 Wat goed gaat

Uit de analyse blijkt dat in de 24-uurs jeugdhulp op drie manieren invulling wordt gegeven aan de ambitie dat jongeren ‘zo thuis mogelijk opgroeien’. Professionals zien daar op onderdelen een grote rol in voor zichzelf. Dit lichten we toe.

De instelling als huiselijke plek

In de eerste plaats vertellen professionals dat van de instelling een meer huiselijke plek is gemaakt de afgelopen jaren. Dit is een beweging die al gaande was, en versterkt is sinds de af- en ombouw van de gesloten jeugdzorg. Er zijn minder jongeren op de groep, locaties hebben zoveel mogelijk een open deurbeleid. Groepswoningen hebben meer kleur op de muur, er staan planten, er is geen ‘hufterproof’ projectmeubilair meer,

en er ligt bijvoorbeeld een tapijtje op de vloer. Locaties zijn vaker rijtjeshuizen in de wijk “met alleen een tuinhekje erom heen”, de stamschool blijft zoveel mogelijk behouden en jongeren worden minder verplaatst van de ene tijdelijke locatie naar de andere. En waar het voorheen wel gebeurde dat jongeren van verschillende groepen (tijdens vakanties) werden samengevoegd omdat dit efficiënter was voor het personeel, gebeurt dit nu niet meer. De kleinschaligheid brengt wel nieuwe uitdagingen met zich mee, bijvoorbeeld rondom de beschikbaarheid van specialisme en het opbouwen en onderhouden van samenwerking met andere partijen, zo geeft een manager aan.

Individuele professionals hebben maar in beperkte mate invloed (gehad) op de verandering naar meer huiselijkheid. Toch klinkt in de gesprekken trots door bij professionals. Het is een groot verschil met de oude situatie waarin de jongere in sommige gevallen achter een celdeur zat met een luikje, zo geven professionals aan. Op één locatie betekent het ook dat de professionals nu koken voor de jongeren. En iets waar alle professionals expliciet een rol voor zichzelf zien, is in het stimuleren van jongeren om hun eigen plek, ook eigen te maken. Ze bieden jongeren de mogelijkheid om hun eigen kamer naar hun zin te maken: jongeren kunnen bijvoorbeeld zelf hun meubels kiezen en hun kamer inrichten.

“Een gele muur kan, als ze dat mooi vinden. Ze mogen een eigen bed zelfs, het bed staat niet vast.”

“We proberen ze thuis zoveel mogelijk zelf te laten creëren, we ondersteunen ze.”

Uit onderzoek onder jongeren in de gesloten jeugdhulp blijkt dat jongeren de huiselijke sfeer ook echt belangrijk vinden, en blij zijn met de toegenomen aandacht (OZJ, 2025). Professionals zijn blij dat ze dit jongeren kunnen bieden. En ze beseffen hoeveel stappen er zijn gezet, hoe groot het verschil is met voorheen.

Een thuis bieden

Een belangrijker aspect van ‘zo thuis mogelijk opgroeien’ – veel belangrijker dan een huiselijke inrichting, zo geven professionals aan – is dat jongeren zich op hun gemak voelen op de locatie. Professionals geven aan dat ze blij zijn dat ze (in hun woorden) nu ‘vanuit hun hart mogen werken’ en dat de meer zakelijke, afstandelijk relatie niet meer de norm is. Ze mogen werken vanuit verbinding en een betekenisvolle relatie aangaan met jongeren. ‘Relationeel vakmanschap’ is een term die hiervoor wordt genoemd. Op alle drie de locaties geven professionals aan zoveel mogelijk met warmte en compassie met jongeren om te gaan, om ze zo een thuis te bieden. Ze zien dit als hun

opdracht en het geeft richting aan hun handelen. Professionals zetten zich dan ook doorlopend in om te zorgen dat jongeren zich gezien en gehoord voelen, en zich veilig voelen. Zij maken het verschil of een jongere zich thuisvoelt of niet, denken ze, met wat ze doen, of juist niet doen. Onderzoek onder jongeren in de gesloten jeugdzorg onderschrijft dat de rol van professionals cruciaal is voor jongeren tijdens hun verblijf van de groep. Erkenning geven, gehoord en gezien worden is essentieel (OZJ, 2024). Sterker nog; het ontbreken van oprechte aandacht of betrokkenheid van professionals wordt door jongeren als ingrijpend of (vrijheids) beperkend ervaren (OZJ, 2025).

“We proberen jongeren zoveel mogelijk een fijn gevoel te geven.”

“Het is hun kamer. Wij vragen toestemming om binnen te komen.”

“Wat goed gaat? Het personeel zet zich onvoorwaardelijk in.”

Bij één organisatie is aangegeven dat er ruimte voor feedback aan de organisatie, ook belangrijk is om te zorgen dat jongeren zich thuis voelen. Ze vragen hier actief naar tijdens mentorgesprekken, en tijdens een jongerenvergadering. Uit de toelichting blijkt dat het achterliggende idee daarbij is dat jongeren zich gehoord moeten voelen, om zich thuis te kunnen voelen.

2.2 Vraagstukken

Professionals ervaren niet zozeer knelpunten naar aanleiding van de ambitie dat jongeren ‘zo thuis mogelijk opgroeien’, maar wel blijkt uit het onderzoek dat zij worstelen met een aantal vraagstukken die uit de ambitie voortkomen. We lichten dit toe.

Afstand versus nabijheid

Het handelen vanuit relationeel vakmanschap brengt voor een dilemma met zich mee waar professionals zich heel bewust van zijn. Hoe creëer je een band en werk je vanuit nabijheid, maar hou je toch voldoende afstand om te voorkomen dat een jongere zich (teveel) aan jou hecht? Verschillende professionals hebben ervaren dat jongeren bij een volgende stap naar een nieuwe woonplek moeilijk afscheid konden nemen. Of dat het wennen op een nieuwe locatie dan niet meevalt. En regelmatig komt het voor dat jongeren terugkeren op een groep, omdat het niet lukt op een nieuwe locatie, zo geven professionals aan. Dit roept de vraag op of professionals het goede doen, wanneer zij in het contact met jongeren proberen te faciliteren dat zij zich zo thuis mogelijk voelen. En andersom: nu groepen meer kleinschalig zijn, kunnen jongeren makkelijker bij professionals onder de huid kruipen. Hoe hou je daar een goede balans in?

“Hoe doe je dat: zo thuis mogelijk met afstand? We merken dat jongeren niet weg willen hier. Op zijn laatste avond zei een

jongen: wat moet ik nu nog doen om hier te mogen blijven?”

‘Thuis’ als ambivalent begrip voor jongeren in 24-uurs jeugdhulp

De ambitie om zorg ‘zo thuis mogelijk’ te bieden, wordt omarmd door de meeste professionals. En niemand is er op tegen om het 24 uren verblijf huiselijk in te richten en een huiselijke sfeer creëren. De ambitie roept tegelijkertijd ook vragen en discussie op onder professionals. Onduidelijk is in hoeverre het streven moet zijn om het verblijf in de 24-uurs jeugdhulp onderdeel te laten zijn van een situatie waarin het huis van ouders of opvoeders, zoveel mogelijk als thuis wordt ervaren.

Dit is voor veel jongeren niet haalbaar, en/of niet wenselijk, zo geven professionals aan. Er zijn namelijk jongeren die geen ander thuis kennen dan een instelling, doordat zij praktisch hun leven lang al in een instelling wonen, of soms al veel verhuisd zijn in hun jonge leven. Voor hen is ‘thuis’ de instelling. Dit wordt ook in taal duidelijk: er wordt gesproken over ‘op verlof gaan’ en niet over ‘naar huis gaan’. Kortom, hoe geef je ‘zo thuis mogelijk’ vorm, als het perspectief ontbreekt dat een jongere nog teruggaat naar huis?

En aan de andere zijde van het spectrum leeft dezelfde vraag: hoe geef je de ambitie ‘zo thuis mogelijk’ vorm, als je vanaf de start dat een jongere op locatie verblijft, weet dat dit tijdelijk is? Bij sommige verblijfsvormen zoals Kamertraining

bijvoorbeeld, is vanaf de start duidelijk dat het doel is binnen een niet al te lange tijd door te kunnen verhuizen naar een volgende plek. Ook denken professionals dat de focus op 'zo thuis mogelijk' pijnlijk kan zijn voor jongeren in de 24-uurs jeugdhulp, omdat de realiteit vaak is dat zij geen fijn en veilig thuis kennen.

"Voor jongeren op de groep is het trainingshuis hun thuis. Dat moeten we accepteren. Ze geven zelf aan: Bij mijn moeder loop ik op mijn tenen, dáár moet ik me aanpassen. Hier heb ik alles."

Versterken en/of behoud van het sociale netwerk

Het ondersteunen van jongeren bij het behouden en stimuleren van het sociale netwerk wordt door professionals gezien als een onderdeel van de opgave om jongeren een 'zo thuis mogelijk' plek bieden, zoals in paragraaf 2.1 naar voren kwam. In behandeling is weinig tot geen aandacht voor (het trainen van) jongeren in het behouden, herstellen en opbouwen van relaties, zo is onze indruk. Wel blijkt uit de verhalen van professionals op de groep dat zij zich op verschillende manieren inzetten om jongeren te stimuleren contact te onderhouden met hun sociale netwerk, nieuwe contacten op te bouwen of bestaande relaties te versterken. Dat is niet eenvoudig echter, en professionals ervaren daarbij verschillende dilemma's.

1. Fysieke afstand tot het informele netwerk.

Door de gecentraliseerde ligging van instellingen kan de fysieke afstand tot het sociale netwerk voor jongeren tijdens hun verblijf groot zijn. Dat brengt voor professionals praktische vraagstukken mee. Hoe kun je school, sport en hobby's continueren als dit kilometers verderop plaatsvindt? Sommige professionals kiezen ervoor om een jongere te brengen met de auto, maar dit is alleen mogelijk als er meerdere professionals gelijktijdig op de groep staan. En als kinderen ouder worden, wordt de afweging ook anders gemaakt, zo blijkt.

"Ik gun ze zo familie die op bezoek komt. Een jongen moest laatst afzwemmen. Zijn moeder was er gelukkig bij. Maar hij had zoveel spanning van te voren dat hij moest huilen: "Komt mijn moeder wel of niet?" We doen zo ons best."

2. Een goed netwerk. Uit de gesprekken blijkt dat professionals ermee worstelen dat ze jongeren graag een goed netwerk gunnen, maar dat de praktijk in hun ogen hiervan afwijkt. Professionals hebben soms het idee dat het informele netwerk dusdanig "ongezond" is dat contact vergroten niet helpend is in de ontwikkeling van de jongere. Jongeren die al langere tijd in diverse instellingen verblijven, hebben bijvoorbeeld veelal een netwerk dat bestaat uit andere jongere(n) uit dezelfde settings. Omdat de

sfeer op de groep belangrijk is, worden vriendschappen binnen de groep meer getolereerd en geaccepteerd door professionals. Voorheen was het gebruikelijk dat professionals jongeren actief afraadden om vriendschappen te sluiten, zo blijkt uit de gesprekken. Verliefdheid, relaties en seksuele relaties werden zoveel mogelijk voorkomen. Reden hiervoor was dat jongeren verkeerde invloed op elkaar kunnen hebben, bondjes vorming in een groep lastig is. Binnen het kortverblijf is dit nog steeds zo, maar op andere locaties lijken vriendschappen binnen instellingen gebruikelijker te worden. Er wordt zelfs aangegeven dat deze vriendschappen helpend kunnen zijn, omdat jongeren een intense periode doormaken.

"Jongeren gaan toch wel naar hun eigen netwerk. Ook jongeren die in een bende zitten. Je kunt als groepsleider wel zeggen dat het niet mag, maar ze doen het toch."

"Niet weer een gezinslid dat niet komt opdagen bij een voor de jongere belangrijk moment."

3. Jongeren zonder emotionele bindingen met hun biologisch netwerk. Nog lastiger dan een eigen oordeel over het netwerk van een jongere, is voor professionals de constatering dat er jongeren zijn, die geen (biologisch) netwerk meer hebben om op terug te vallen. Jongeren die geen plek hebben waar ze naartoe kunnen gaan om bijvoorbeeld Kerst of hun verjaardag te vieren. Als een professional tevergeefs meerdere pogingen heeft gedaan om het netwerk in kaart te brengen of in te schakelen, kunnen ze niet anders dan opgeven en constateren dat er simpelweg geen netwerk meer is, zo geven ze aan. Een belangrijke drijfveer voor professionals om te stoppen met de zoektocht naar een steunfiguur, is dat ze jongeren willen beschermen tegen teleurstelling en afwijzing. Maar wanneer stop je met het zoeken naar een netwerk? Dat is een belangrijk vraagstuk voor professionals in de 24-uurs jeugdhulp, zo blijkt uit de dialoogsessies. Professionals geven aan om die reden blij te zijn dat de locatie in het weekend en tijdens vakanties geopend is, omdat dit de druk voor jongeren wegneemt om per se contact te hebben met het oude netwerk.

“Veel jongeren zijn al zo vaak overgeplaatst, ze zijn al zo lang weg van huis. Ze zijn iedereen verloren onderweg. Hoe zoek je dan die leraar, die de jongere nog kent? Dat is voor best een grote groep jongeren die hier zit realiteit. Het netwerk van jongeren hier is nu hun netwerk.”

3. Zonder vrijheidsbeperkende maatregelen

In dit hoofdstuk beschrijven we de ervaringen van professionals met het uitgangspunt 'met zo min mogelijk vrijheidsbeperkende maatregelen'. Uit de literatuur is bekend dat niet iedereen hetzelfde verstaat onder vrijheidsbeperking (NJI en KJP, 2024). Tijdens de gesprekken hebben we dit niet afgebakend. In dit hoofdstuk presenteren we dan ook uitkomsten zoals deze in gesprekken zijn ingebracht door professionals. Daaruit blijkt dat er echt een omkering in het denken heeft plaatsgevonden. Maar er zijn ook veel knelpunten die zich voordoen. En er is een grijs gebied waar opvoeden eindigt, en vrijheidsbeperking begint. De ernst van de knelpunten heeft helaas stevige weerslag op professionals, zo blijkt uit de gesprekken.

In uiterste gevallen leiden deze knelpunten tot verzuim en vertrek van collega's. Door het personeelstekort en de relatief lage salariëring in vergelijking met andere beroepen in de jeugdhulp, is nieuw personeel vinden niet eenvoudig en blijven vacatures soms onvervuld. Dit leidt wederom tot hogere werkdruk bij de achterblijvende professionals, waardoor een vicieuze cirkel ontstaat. We beschrijven in dit hoofdstuk eerst wat gaat goed, daarna staan we stil bij de knelpunten om te besluiten met het vraagstuk waar professionals mee worstelen rondom deze ambitie.

3.1 Wat goed gaat

Alle professionals geven aan dat er een grote omkering heeft plaatsgevonden hoe er over vrijheidsbeperkende maatregelen wordt gedacht. Er is bij professionals meer bewustzijn dat vrijheidsbeperkende maatregelen de jongeren schaden. Het is normaal geworden dat de inzet ervan wordt vermeden en/of geminimaliseerd waar dat kan. In hun werk zetten professionals de communicatie met de jongere voorop. Ze stellen vragen als: "Hoe zorgen we dat jij je goed voelt?" Jongeren merken dit verschil in behandeling ook (OZJ, 2025). Doordat er niet of minder gemotiveerd wordt vanuit straf of negatieve consequenties, worden jongeren ook beter klaargestoomd voor de maatschappij, naar mening van een professional.

"Geen vrijheidsbeperkende maatregelen meer zit nu echt in de haarvaten van het team. Wij hebben een nachtslot op de deur, maar dat kan gewoon open. Na 24 uur moet een gesloten plaatsing opgeheven zijn. Ik ben trots dat het ons lukt."

Een ander positief punt dat wordt genoemd, is dat er meer ruimte is gekomen voor het bieden van maatwerk aan jongeren. Waar het mogelijk is, zijn er geen standaarden meer voor de toepas-

sing van maatregelen. Soms zijn er op locatie algemene regels die voor de groep gelden, maar er worden ook per jongere afspraken gemaakt wat nodig en passend is. Dit gebeurt in overleg met, of wordt bepaald door de ouder of verwijzer. Ook worden out-of-the box oplossingen bij ongewenst gedrag gestimuleerd door behandelverantwoordelijken en managers.

Bij de gesloten instellingen stimuleert het toezicht ten aanzien van de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen door de inspectie verandering, zo geven professionals daar werkzaam, aan. Het principe voor de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen is 'nee, tenzij...'. De verantwoording en registratie dwingt de professionals in de gesloten jeugdhulp om weloverwogen keuzes te maken, waar dit voorheen niet of minder gebeurde. Deze prikkel ontbreekt in open settings, waardoor juist daar (meer) vrijheidsbeperkende maatregelen worden ingezet, zo geven professionals aan.

"Doordat je out-of-the box denkt, ontstaan mooie ideeën. Vroeger trok je bijvoorbeeld een kind gewoon van de kamer af. Nu doe je het licht aan en ga je stofzuigen"

3.2 Knelpunten

Professionals ervaren tegelijkertijd veel knelpunten sinds het terugdringen van de vrijheidsbeperkende maatregelen:

1. Professionals voelen zich in sommige situaties onveilig
2. Gebrek aan pedagogische alternatieven
3. Ontwikkeltijd ontbreekt
4. Uitleg naar de omgeving is onvoldoende
5. Negatief effect op het welzijn van de jongere
6. Nog steeds vrijheidsbeperkende maatregelen
7. Gesprek over zorgvuldige inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen lijkt taboe
8. Tekort aan passende plekken voor jongeren met complexe problemen

We lichten alle knelpunten één voor één toe.

Professionals voelen zich in sommige situaties onveilig

Professionals die op de groep staan, geven aan zich in sommige situaties onveilig te voelen. Dit komt ook uit ander onderzoek naar voren (OZJ, 2025). Hoewel de vrijheidsbeperkende maatregelen zijn of worden teruggedrongen, zijn de risico's niet verdwenen. Professionals op de werkvloer worden meer dan voorheen geconfronteerd met grensoverschrijdend gedrag, middelengebruik en criminele activiteiten van jongeren. Eén van de oorzaken hiervoor is dat zowel in open settings als in de gesloten jeugdhulp nu vaker jongeren met gedragsproblemen of multiproblematiek

verblijven die qua kenmerken meer overeen met jongeren in detentie dan dat ze ervan verschillen. Dit komt doordat huidige gesloten jeugdhulp aanbieders hun capaciteit afbouwen, terwijl alternatieven met werkwijzen die passend zijn bij het gedrag van deze jongeren (agressie, delinquent gedrag) nog maar beperkt beschikbaar zijn (AEF, 2025). Door bezuinigingen bij de organisaties wordt bovendien de benodigde zorg of beveiliging echter soms niet ingezet, zo geven professionals aan.

En als gevolg van het personeelstekort staan soms jonge, relatief onervaren krachten alleen op een groep met pittige problematiek. In de gesprekken wijzen professionals op de risico's die dit voor zichzelf, voor de desbetreffende jongeren en voor andere jongeren met zich meebrengt. Het gaat dan bijvoorbeeld om het risico dat er brand uitbreekt doordat jongeren roken op hun kamer, het risico op een overdosis, terugval in verslaving of een nieuwe verslaving, seksueel misbruik en gevaarlijke situaties met rivaliserende bendes binnen een instelling.

Professionals voelen zich hierin weinig gekend en gehoord door anderen, zowel niet door management, directie, als door de maatschappij. Er is weinig oog voor hun welzijn, zo geven ze aan. Binnen de organisatie kan dit ook voor spanning zorgen: de groepsleiding signaleert dat het op een groep steeds onveiliger wordt, maar een manager aan geeft dat er (nog) geen vrijheids-

beperkende maatregelen mogen worden genomen. Buiten de organisatie is er geen oog voor deze nieuwe situatie. Het gevolg is dat collega's afhaken, thuis komen te zitten,

"Ik ging echt met mijn buikpijn naar mijn werk."

Gebrek aan pedagogische alternatieven

Uit de gesprekken blijkt dat professionals zich machteloos kunnen voelen in risicovolle situaties. Ook deze bevinding wordt gesteund door ander onderzoek (OZJ, 2025). De doelgroep waar professionals hulp aan verlenen is onveranderd of vaak zelfs ingewikkelder geworden, terwijl ze nu niet meer kunnen teruggrijpen op vertrouwde maatregelen. De nadruk lag en ligt op wat ze niet meer mogen doen, maar er zijn weinig tot geen alternatieven geboden. Professionals ervaren handelingsverlegenheid en weten niet meer hoe ze nu moeten begrenzen bij ongewenst gedrag. In sommige gevallen blijkt een training helpend. Maar professionals geven ook aan dat ze goede alternatieven missen: "We kunnen niets, behalve het gesprek aan gaan".

"Onze handen zijn gebonden. Er mag minder om veiligheid te borgen op een groep. Wij ervaren dat we doormodderen met elkaar en met een jongere. Dat is niet helpen voor de jongere zelf, de groep, en het team."

Ontwikkeltijd ontbreekt

Professionals hebben veelal weinig kennis of scholing gekregen die hen handvatten biedt na de afbouw van vrijheidsbeperkende maatregelen, zo geven ze aan. Ook nu de op- en afbouw al even op weg is, is er weinig tijd voor reflectie, of gezamenlijk leren. In hun dagelijks werk moeten professionals het vakmanschap telkens opnieuw vormgeven, maar hoe dit verloopt, daar wordt slechts beperkt op gereflecteerd, of over gedeeld onderling. Bij de ene organisatie is en wordt meer nagedacht hoe het anders kan dan bij de andere, zo is onze indruk op basis van de sessies. En inzichten in wat werkt, worden nog beperkt benut. In sommige regio's komt uitwisseling tussen organisaties langzaam op gang, zo is aangegeven⁴.

"We zijn een jaar of twee geleden gestart met het werken zonder vrijheidsbeperkende maatregelen: de deur mag niet meer op slot en jongeren mogen een mobieltje. Maar er is geen handleiding. Dan is het lastig om vertrouwen te hebben dat je het goed doet."

Uitleg naar de omgeving is onvoldoende

Een derde knelpunt is dat professionals druk ervaren van anderen om vrijheidsbeperkende maatregelen in te zetten. Die druk komt zowel van ouders als van gezinsvoogden, als van samenwerkingspartners. Deels hebben professionals er

last van dat het beeld van de buitenwereld nog gebaseerd is op de 'oude 24-uurs jeugdhulp'. Maar ook gebeurt het dat anderen maatregelen proberen op te leggen en af te dwingen, omdat dit in hun ogen nodig is om risico's te vermijden. Het gaat dan om ouders, die het onwenselijk vinden dat hun kind drugs gebruikt bijvoorbeeld en aandringen op fouillering, of aan professionals vragen om de telefoon van een jongere te controleren. Het betreft ook buurtbewoners die overlast ervaren. En het betreft samenwerkingspartners, waaronder ook inspectie en soms zelfs voormalig werknemers die een andere baan hebben gekozen in de jeugdhulp. Het is dan aan de professional om uitleg te geven dat dit niet is toegestaan en dat er andere manieren gezocht moeten worden. Op één locatie gaven professionals aan ook proactief voorlichting te geven over hoe de 24-uurs jeugdhulp nu functioneert, onder meer aan politie en buurtbewoners.

"De buitenwereld heeft geen idee. Ik heb het gevoel dat wij niets meer mogen doen, terwijl we voor de buitenwereld bijna als een mishandelaar worden neergezet. De beeldvorming in de media gaat nog over de oude situatie. Dit doen we nu echt niet meer. Het contrast is groot met hoe het nu gaat: we houden een paasbrunch met de jongeren, we vieren Halloween samen. Het doet pijn dat we worden afgerekend op de

oude werkelijkheid. Ik schaam me soms om te vertellen op een feestje wat voor werk ik doe."

Schadelijk effect op het welzijn van de jongere

Professionals worstelen ermee dat ze door de afbouw van de vrijheidsbeperkende maatregelen, niet of in beperkte mate, kunnen voorkomen dat jongeren gedrag vertonen dat hen niet helpt, of zelfs schade toebrengt. Het is aan hen om schadelijk gedrag te voorkomen, door jongeren zo goed mogelijk te ondersteunen en hun veiligheid te borgen, door preventief aan te sluiten bij wat een jongere nodig heeft. Dat is een hele grote verantwoordelijkheid.

Het lukt professionals niet altijd om preventief te handelen. En aangezien ze (meer) repressieve maatregelen niet meer mogen toepassen, zien ze nu meer dan voorheen dat jongeren langzaam afglijden, een overdosis nemen, wegllopen of suïcidaal zijn. Er wordt soms ook minder diagnostiek en behandeling aangeboden dan professionals zouden willen, terwijl dit helpend zou kunnen zijn voor jongeren. Wat het voor professionals bovendien lastig maakt, is dat jongeren (vaak) weten dat professionals beperkt zijn in wat ze mogen sinds de terugdringing van de vrijheidsbeperkende maatregelen.

⁴ Voor de volledigheid merken we op dat er diverse leertrajecten zijn, ook organisatie-overstijgend, die zich richten op thema's zoals kleinschaligheid en vrijheidsbeperkende maatregelen. We presenteren hier het beeld zoals uit de sessies naar voren is gekomen.

Een voorbeeld is een jongen die wegliep uit een gesloten locatie en door agenten van het spoor was gehaald en werd teruggebracht naar de locatie. Nu zijn deur niet meer op slot mag, weet de professional niet goed wat hij nog kan doen om te voorkomen, dat de jongere kan direct na dit incident weer de deur uitloopt met, alle mogelijke gevolgen van dien.

Nog steeds vrijheidsbeperkende maatregelen

Om de veiligheid te borgen op een locatie, komt het voor dat besloten wordt tot de inzet van een-op-een begeleiding, zo blijkt uit de gesprekken. Hierbij krijgt een jongere een begeleider (of wisselende begeleiders) die als het ware een schaduw is van de jongere en overal volgt, soms tot aan de douche en toilet. Deze maatregel wordt door professionals gezien als zeer onwenselijk omdat het volgens hen juist extreem vrijheidsbeperkend is voor de jongere. Ze benoemen ook dat het schadelijk is voor de groepsdynamiek, dat afbouw lastig kan zijn voor de jongere en dat het dure zorg is. Daarnaast komen jongeren soms ook binnen met veiligheidsafspraken, opgelegd door jeugdbescherming, die volgens professionals net zo onwenselijk zijn als vrijheidsbeperkende maatregelen.

Gesprek over zorgvuldige inzet vrijheidsbeperkende maatregelen lijkt taboe

Er worden door professionals vraagtekens gezet bij de ambitie om de JeugdzorgPlus volledig af te bouwen. Het lijkt bijna een taboe geworden

om er over te praten en het te hebben het nut en noodzaak van vrijheidsbeperkende maatregelen. Professionals zijn merkbaar kritisch op de transformatie als geheel nu de - in de bestuurlijke afspraken over gesloten jeugdzorg afgesproken- ontwikkeling van passende expertise/aanbod/ kleinschalige alternatieven voor doelgroepen die dit nodig hebben, achterblijft.

Professionals ondervinden dagelijks de gevolgen hiervan. In de gesprekken vragen professionals zich hardop af wat nu de toegeruste plekken zijn waar jongeren die dit nodig hebben, tijdelijk uit hun eigen systeem, in veiligheid kunnen worden ondergebracht. In het bijzonder wordt de groep jongeren met een Hoog Forensisch Profiel (hfp) genoemd. Deze jongeren verblijven met regelmaat in de 24-uurs jeugdhulp, zo geven professionals aan en blijkt ook uit recent onderzoek naar deze doelgroep (AEF, 2025). Terwijl deze jongeren - in woorden van een professional - "niet geholpen willen worden en alleen gedrag kennen dat weerstand oproept en hen in problemen brengt".

Een groot risico is dat ze tijdens hun verblijf criminele netwerken opzetten binnen een woonlocatie, zo benadrukken professionals. Ook uit ander onderzoek blijkt dat meer beschermende omgevingen en/of inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen in bepaalde situaties juist hard nodig zijn. In recent onderzoek van het OZJ (2025) wordt in dit verband - naast de doelgroep jongeren met hfp - ook genoemd:

- Jongeren met suïcidaal gesprek
- Jongeren met loverboyproblematiek
- Jongeren met een licht verstandige beperking (lvp).

Deze doelgroepen zijn in lijn met onderzoek en aanbevelingen van Fier, Levvel en Sterk Huis die aandringen op plekken met een hoge mate van veiligheid en bescherming voor ernstig beschadigde meisje (Balogh, Doornbos e.a. 2022).

Tekort aan passende plekken voor jongeren met complexe problemen

We willen tot slot hier niet onbenoemd laten dat de 24-uurs jeugdhulp niet los te zien is van andere onderdelen van de keten. In alledrie de dialoogsessies kwam namelijk ook het functioneren van de keten als geheel ter sprake, omdat dit veel invloed heeft op de werkomstandigheden van professionals in de 24-uurs jeugdhulp. Daar is ook veel bewustzijn over, blijkt uit diverse onderzoeken en bestuurlijke afspraken. Gelijktijdig met de afbouw van de gesloten plekken (Jeugdzorg-Plus), neemt ook het aantal beschikbare plekken op de open settings en in de jeugd-ggz af door sluiting van afdelingen en locaties.

En ook de druk op de justitiële jeugdinrichtingen is hoog (AEF, 2024). Het gevolg is dat jongeren met ernstige gedragsproblemen op andere locaties terecht komen dan voorheen. Of dat er druk wordt uitgeoefend om toch een jongere te plaatsen, omdat netwerkpartners met hun han-

den in het haar zitten. De 24-uurs locaties en het bijbehorende personeel zijn (nog) niet, of minder toegerust op de ernst van de problematiek.

Hierboven is beschreven welke consequenties professionals hiervan ondervinden. Tijdens de dialoogsessies werd duidelijk dat het ook bij managers knelt. Zij krijgen vanuit verschillende hoeken aanvragen voor de plaatsing van jongeren met een ander, zwaarder type profiel dan wat ze bedienen. Er is een waterbedeffect, zo geven ze aan, waardoor zij hun doelgroep en focus moeten bewaken. Het vraagt van hen een voortdurende afweging of plaatsing op die plek, in het belang van de jongere is, wat het effect van de plaatsing is op de aanwezige groep jongeren en wat de draagkracht is van het personeel. Ook komt in dit verband de (ervaren) knip tussen de jeugd-ggz en gesloten jeugdzorg ter sprake als niet helpend.

De samenwerking tussen aanbieders van jeugdhulp, jeugd-ggz blijft achter, terwijl problematiek overeen komt en een gezamenlijke inspanning hard nodig is. Er is in werkelijkheid heel veel gezamenlijkheid mogelijk, zo geeft het OZJ aan (OZJ, 2024), maar in de praktijk wordt dit niet zo ervaren blijkt uit de dialoogsessies.

3.3 Vrijheid beperken of pedagogische interventie?

Er is tot slot ook één vraagstuk naar voren gekomen waar professionals mee worstelen naar aanleiding van het beperken van de vrijheidsbeperkende maatregelen. Professionals vragen zich af waar de grens ligt tussen opvoeden, en vrijheid beperken. Ze ervaren het als onrechtvaardig dat zij geen interventies mogen inzetten die voor ouders of school wel gebruikelijk zijn. Denk bijvoorbeeld aan het afpakken van het mobieltje van een jongere, een laptop inleveren voor de nacht of het uitgaan verbieden. Het roept bij professionals de vraag op welke interventies passend zijn voor bepaalde situaties en leeftijdsgroepen en horen bij 'opvoeden': ook in de 24-uurs jeugdhulp. De ambitie 'zo thuis mogelijk opgroeien' maakt het bijna een logische lijn dat de regels die thuis zouden gelden, ook tijdens verblijf in de 24-uurs jeugdhulp van kracht kunnen zijn als het gaat om bellen en appen zoals kinderen die thuis wonen dat ook zouden hebben. Dit dilemma rondom vrijheidsbeperking is bekend, en er is ook een handreiking beschikbaar voor professionals⁵. Opvallend is dat deze handreiking in geen enkele dialoogsessie ter sprake is gekomen.

"Op school worden mobieltjes ingenomen tegenwoordig. Ouders doen dat ook, maar wij mogen dat niet. Wanneer is het opvoeden en wanneer is het een vrijheidsbeperkende maatregel?"

⁵ Nederlands Jeugdinstituut en Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie, 2024. Omgaan met dilemma's rond vrijheidsbeperking

4. Samen met het informele netwerk

In dit hoofdstuk gaan we in op het uitgangspunt dat professionals jongeren ondersteunen in samenwerking met het informele netwerk.

4.1 Wat goed gaat

Onze indruk is dat professionals en organisaties, tot op een zekere hoogte, steeds beter faciliteren dat het contact tussen jongere en hun netwerk behouden kan blijven. Professionals zijn zich bewust dat het voor jongeren belangrijk is om verbinding te houden met hun ouders, familie, kennissen en vrienden, mensen 'buiten' de instelling, zo geven ze aan. Er wordt gewerkt vanuit het idee dat de jongere weer vertrekt uit de 24-uurs jeugdhulp, zo blijkt uit de gesprekken. Dit past bij de ambitie om een zo thuis mogelijke plek te zijn voor een jongere, voor zo lang als dat nodig is. In het verlengde daarvan zien professionals het als hun taak om te zorgen jongeren het contact met hun sociale netwerk 'buiten de instelling' goed kunnen onderhouden. Ze stimuleren contact, en ze sturen hierop aan bij jongeren. Ze vragen bijvoorbeeld aan een jongere of ze even met hun moeder willen bellen op het moment dat ze iets verdrietigs of vervelends hebben meegemaakt. Ook is het netwerk van jongeren, meer dan voorheen, is welkom op de locatie. Op één locatie

wordt maandelijks een systeemdag georganiseerd waarbij het netwerk welkom is. Ook organiseren zij jaarlijks een zomerfeest op de locatie, waar jongeren, personeelsleden maar ook burens en andere sociale contacten welkom zijn. En waar het voorheen wel gebeurde dat verlof werd ingetrokken bij problematisch gedrag, geven professionals aan dat dit nu niet meer als straf wordt ingezet. Bij één instelling wordt het netwerk bij de start al zoveel mogelijk betrokken: bij de telefonisch intake wordt gevraagd wie er samen met de jongere mee kan komen naar de plaatsing.

"Het gesprek gaat al snel, zodra een jongere binnen is, over de mogelijkheid om weer naar buiten gaan. Zo normaal mogelijk"

4.2 Knelpunten

We constateren tegelijkertijd dat van daadwerkelijke samenwerking tussen professionals en het informele netwerk nog maar beperkt sprake is in de 24-uurs jeugdhulp. Professionals verwachten wel dat (het positioneren van) het informele netwerk, een beschermende factor kan zijn voor jongeren tijdens het verblijf in de 24 uren jeugdhulp, zo blijkt uit de gesprekken.

Maar het samenwerken met het informele netwerk verloopt in de praktijk overwegend moeilijk, ook voor professionals die hierin getraind zijn⁶. Hoe professionals hier naar kijken is als volgt, zo bleek uit : als het sociale netwerk van een jongere mee wil werken aan herstel, komt een jongere in de jeugd-ggz terecht, als dit niet het geval is, komt een jongere in de 24-uurs jeugdhulp. De aanwezigheid van, en het consistent op komen dagen van het netwerk van een jongere, is een vereiste om als professional een samenwerking op te kunnen bouwen. Het ontbreken daarvan speelt dan ook een cruciale rol in het ontbreken van samenwerking.

"De samenwerking met het netwerk blijft trekken voor ons. Deels omdat jongeren niet uit deze plaats komen. De fysieke afstand is een belemmering, ook financieel qua reiskosten. In alle jaren dat ik hier werk is dat altijd een moeilijk punt gebleven: hoe krijg je mensen hier en ga je daar heen, of niet? Je merkt ook een houding bij het netwerk. Zij denken: de jongere zit daar nu (red. in jeugdhulp), wat maakt dat het netwerk een stap achteruit zet."

Ook valt op dat de focus bij sommige professionals nog veelal ligt op ouders en verzorgers. Een bredere blik op het netwerk (opa's en oma's, ooms, tantes, ouders van vrienden, of burens etc), nog niet voor alle professionals gebruikelijk is. En er is nog weinig aandacht voor cultuursensitief werken richting het netwerk van jongeren, hoe dat goed vorm te geven.

"Ik heb een voorbeeld van 10 jaar geleden. Een groep jongeren was op een binnenplein aan het voetballen. Ze waren vervolgens omhoog geklommen op de kooi, en kwamen niet meer naar beneden. Dat duurde maar en duurde maar. Toen dacht ik: ik ga nu al hun moeders bellen. Er kwamen er drie, om 1 uur 's nachts. En de jongens? Die kwamen meteen naar beneden."

⁶ Een deel van de professionals betrokken bij dit onderzoek, is getraind in de JIM-aanpak. Bij deze aanpak kiest een jongere zelf een Jouw Ingebrachte Mentor (JIM). De JIM fungeert als steunfiguur voor de jongere en is een adviseur voor ouder/opvoeder en professionals.

5. Conclusies en actielijnen voor vervolg

In dit hoofdstuk beschrijven we onze conclusies en geven we antwoord op de hoofdvraag. Vervolgens beschrijven we welke actielijnen we op basis van deze bevindingen voor ons zien.

5.1 Conclusies

Er is in korte tijd veel veranderd in de 24-uurs jeugdhulp. Het terugdringen van de vrijheidsbeperkende maatregelen maakt dat de grenzen tussen open en gesloten jeugdhulp vervagen. Ook verandert de populatie jongeren in de 24-uurs jeugdhulp merkbaar. De open en de gesloten jeugdhulp krijgen steeds vaker te maken met dezelfde doelgroep.

Een beweging die stevig in gang is gezet, is dat de instelling is huiselijker is geworden, dat professionals werken vanuit relationeel vakmanschap, oog hebben voor de verbinding met het thuisfront van de jongere, en zo min mogelijk vrijheidsbeperkende maatregelen inzetten. Maar tegelijkertijd brengen de veranderingen voor professionals nieuwe uitdagingen met zich mee. Voor hen zijn het roerige en bovendien soms hele pittige tijden, zo blijkt uit dit onderzoek. Door het wegvallen van vrijheidsbeperkende maatregelen en gebrek aan pedagogische alternatieven voelen professionals zich soms onveilig en onvoldoende toegerust.

Ook worstelen ze ermee dat ze er niet in slagen om te voorkomen dat jongeren afglijden, of zichzelf schade toebrengen. Of juist met het feit dat er nog steeds vrijheidsbeperkende maatregelen worden ingezet, terwijl ze daar op tegen zijn. Professionals op de werkvloer worstelen dagelijks, maar voor hun gevoel blijft dit onopgemerkt en onbesproken. Er is weinig gelegenheid voor gezamenlijke reflectie, waardoor urgente vraagstukken en worstelingen niet goed worden aangepakt. Terwijl nog lang niet alle antwoorden er zijn. Goede voorbeelden en positieve ervaringen worden ook maar mondjesmaat gedeeld tot op heden. Door stress, hoge werkdruk en krapte op de arbeidsmarkt is de blik van betrokkenen vooral intern gericht, en is er weinig verbinding met andere teams en/of organisaties.

Het valt op dat de drie ambities voor de 24-uurs jeugdhulp (zo thuis mogelijk, met zo min mogelijk vrijheidsbeperkende maatregelen en in samenwerking met het informele netwerk) projectmatig worden aangevlogen binnen organisaties. Het zijn afzonderlijke opdrachten voor professionals, terwijl er wel degelijk een hele nauwe samenhang lijkt te zijn, waarvan het belangrijk is dat professionals zich daar bewust van zijn en daarnaar handelen. Professionals merken ook dat hun omgeving onvoldoende is meegenomen in de veranderingen. En ze ervaren onvoldoende steun

van de partijen waarmee ze samenwerken. De grenzen tussen open en gesloten 24-uurs jeugdhulp vervagen, maar de samenwerking netwerkpartners schiet tekort. De druk op de open 24-uurs voorzieningen neemt toe doordat er minder plekken zijn voor jongeren met complexe problematiek, en door maatschappelijke druk om jongeren niet te verplaatsen.

Wat hebben professionals werkzaam in de 24-uurs jeugdhulp naar eigen zeggen nodig om goede hulp te verlenen?

We concluderen dat professionals het volgende hard nodig hebben om goede hulp te verlenen, en voor hun eigen veiligheid en die van de jongeren op de groep:

1. *Hernieuwd vakmanschap*

Er moeten serieuze pedagogische alternatieven worden vormgegeven en breed gedeeld. Alle professionals in de 24-uurs jeugdhulp moeten gefaciliteerd worden om getraind te worden hierin, ongeacht de organisatie waar zij werken. Er is grote behoefte om samen te leren en te ontwikkelen. Dit moet op verschillende niveau's gebeuren, en ook tussen organisaties. Een dialoogsessie is een goede vorm gebleken en voorziet in de behoefte om samen te leren en ontwikkelen binnen een organisatie. De sessie zorgde voor een gezamenlijk inzicht in welke stappen zijn gezet en een bewustwording dat er véél stappen zijn gezet. Dit had zichtbaar een positief effect op het teamgevoel en de beroepstrots van professionals.

“Het verbindt ons dat we allemaal dezelfde last voelen. We willen anders, maar het lukt niet altijd.”

Werkzame elementen dialoogsessie

1. Voldoende tijd en ruimte voor emoties van professionals, en een open, eerlijk gesprek over worstelingen en knelpunten onder begeleiding van een onafhankelijk gespreksleider. Dit sloot aan bij de behoefte van professionals om gezien en gehoord te worden.
2. Gemixte samenstelling van de groep. Deelnemers vanuit verschillende functies en rollen binnen een organisatie namen deel. Professionals op de groep konden hun ervaringen rechtstreeks delen met een manager, en de manager hoorde uit de eerste hand wat goed gaat, en wat beter kan.
3. Inspiratie en inbreng van kennis en het bespreken van handelingsvaardigheden en alternatieven. Dit gaf deelnemers handelingsperspectief en zette ook aan tot actie.
4. Ruimte voor uitwisseling van concrete tips en ervaringen. Het samen leren en ontwikkelen gebeurde al tijdens de sessie.
5. Verslaglegging: de uitkomsten van iedere sessie zijn vastgelegd, zodat deze breder te delen zijn.

2. *Een visie op ‘zo thuis mogelijk’, voor jongeren in de 24-uurs jeugdhulp*

Professionals hebben er baat bij als er gewerkt wordt vanuit een duidelijke visie wat ‘zo thuis mogelijk’ betekent voor jongeren in de 24-uurs jeugdhulp. Dat geeft hen richting bij afwegingen en dilemma's die spelen rondom het stimuleren van en samenwerken met het informele netwerk. Daarbij moet rekening worden gehouden met verschillende groepen jongeren, fasen van verblijf en hun stip op de horizon (terugkeer naar huis, of niet). Vervolgens kan deze blauwdruk binnen organisaties leidend zijn voor (het verder vormgeven van) training en opleiding.

“Het is topsport.”

3. *Voorlichting over de veranderingen in de 24-uurs jeugdhulp*

Het helpt professionals in de 24-uurs jeugdhulp als ouders en familieleden, samenwerkingspartners en alle andere partijen weten hoe het er aan toegaat in de 24-uurs jeugdhulp met betrekking tot de inzet en afbouw van vrijheidsbeperkende maatregelen. Zij moeten geïnformeerd zijn en een goed beeld hebben van de werkelijkheid in de 24-uurs jeugdhulp omdat dit de druk op professionals verlicht.

5.2 Actielijnen voor vervolg

Op basis van dit onderzoek zien we veel kansen om nu daadwerkelijk verschil te maken voor het verbeteren van de kwaliteit van de 24-uurs jeugdhulp.

De bevindingen uit dit onderzoek zijn voor SBJ en FACTOR-i aanleiding om onze samenwerking te containeren, om zo gezamenlijk het vakmanschap van professionals te versterken. We continueren de dialoogsessies op locatie bij jeudzorgorganisaties. We benutten de inzichten uit de dialoogsessies voor verbetering van het les- en trainingsmateriaal voor professionals in de 24- uurs zorg. En we zetten ons in voor gezamenlijk leren, kennisdeling en -ontwikkeling langs vijf actielijnen (zie kader). We doen dit in nauwe samenwerking met Kwaliteit en Blijvend Leren (KBL) en met partijen die betrokken zijn bij de transformatie, zoals het Ministerie van VWS, OZJ en VNG. . We bouwen daarbij voort op datgene wat er al ligt, en stellen leeropbrengsten breed beschikbaar.

Vijf actielijnen voor hernieuwd vakmanschap in 24-uurs jeugdhulp

1. Afstand versus nabijheid: Hoe kun je in het contact met een jongere zorgen voor zowel vertrouwen en nabijheid, als voldoende afstand?
2. 'Thuis' als ambivalent begrip: Opstellen van een visie op 'zo thuis mogelijk voor jongeren in 24-uurs jeugdhulp'. En vakontwikkeling: hoe kun je 'thuis' op een goede manier vorm geven voor jongeren in 24-uurs jeugdhulp?
3. Sterk netwerk: Hoe kun je het sociale netwerk van een jongere behouden en/of versterken? En hoe ga je om met:
 - Fysieke afstand tot het bestaande informele netwerk.
 - Eigen oordeel over een sociaal netwerk.
 - Jongeren zonder emotionele bindingen met hun biologisch netwerk.
4. Begrenzen: Waar eindigt opvoeden, en begint de vrijheidsbeperking in de 24-uurs jeugdhulp?
5. Meerwaarde van samenwerking: Wat zijn de effecten van de samenwerking met het informele netwerk voor jongeren?

Literatuurlijst

AEF (2025), Verdiepend onderzoek naar jongeren met een hoog forensisch profiel in de gesloten jeugdhulp

Balogh, Doornbos e.a. (2022). Bouwstenen voor een goede signalering en behandeling van meisjes met een achtergrond van geweld in afhankelijkheidsrelaties

Hervormingsagenda Jeugd (2023-2028)

Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (2024), Zorgen om hulpaanbod voor jongeren met complexe problematiek. Eindrapport af- en ombouw JeugdzorgPlus (gesloten jeugdzorg)

Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (2022), Vrijheidsbeperkende maatregelen in open residentiële jeugdhulp

Ministerie van VWS (2022). Uitvoeringsplan Af- en ombouw gesloten jeugdhulp en opbouw alternatieven

Nederlands Jeugdinstituut en Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie (2024). Omgaan met dilemma's rond vrijheidsbeperking in open jeugdhulp met verblijf

OZJ (2025), Adviesrapport Leefwereldtoets

OZJ (2024), Leerrapportage ZIKOS

Rijk, VNG en Jeugdzorg Nederland (2024). Bestuurlijke afspraken

Colofon

Een onderzoek uitgevoerd door de Samenwerkende Beroepsverenigingen Jeugd (SBJ) en FACTOR-i
Met dank aan: Professionals

Auteurs: Lotte Hogeboom (*SBJ*)
en Els Bijman (*FACTOR-i*)
Ontwerp en opmaak: Teunis.nu
januari 2026

